

*Н. В. Авраменко,
к. мед. н., доцент, доцент кафедри акушерства, гінекології та
репродуктивної медицини, Запорізький медичний університет*

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ЕКОЛОГІЧНО НЕБЕЗПЕЧНОГО РЕГІОНУ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї

У статті розглядається шістнадцятирічний досвід функціонування єдиної доступної та ефективної служби збереження репродуктивного здоров'я та планування сім'ї в екологічно небезпечному Запорізькому регіоні. Найбільш оптимальним за структурою закладом з надання комплексної спеціалізованої лікувально-діагностичної і консультативної допомоги з питань відновлення репродуктивного здоров'я, корекції порушень сімейно-шлюбних відносин, медико-генетичного консультування та планування сім'ї є створений в Запорізькій області Центр реабілітації репродуктивної функції.

The information is focused on the activities of the Zaporizhzhia Center for Reproductive Organs Health Care and Birth Control. Within sixteen years it has been a single efficient and effective institution operating in the unfriendly ecological environment of Zaporizhzhia region. It is emphasized the Reproductive Function Rehabilitation Center provides its patients with a specific and comprehensive diagnostics and medical treatment. It offers assistance in solving the problems related to genetic disorders, reproductive organs diseases, marital relationships correction, and family planning control (birth control).

Ключові слова: обласний центр реабілітації репродуктивної функції людини, репродуктивне здоров'я, система планування сім'ї, безплідність, комплексне лікування, консультування.

ВСТУП

На початку 90-х років ХХ століття значно погіршилась соціально-економічна ситуація в Україні, що негативно позначилося на показниках стану загального, репродуктивного здоров'я населення та на демографічних процесах. Ці негативні тенденції найбільш проявлялися у екологічно небезпечних регіонах країни, до яких належить і Запорізька область.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Показати досвід організації надання медичної допомоги населенню екологічно небезпечного регіону на прикладі запорізької області.

РЕЗУЛЬТАТИ

Запорізька область — "регіон високого ризику", у якому активна промислова діяльність вкрай негативно відбивається на екологічному благополуччі області та здоров'ї населення. Небезпечна екологічна

ситуація має прямий негативний вплив на стан репродуктивного здоров'я населення. Повітря та ґрунт в Запоріжжі та найближчих районах оцінюються як надзвичайно або дуже забруднені. Забруднену воду споживає 70% населення області. Відзначаються стабільно високі рівні забруднення атмосферного повітря в містах області. Основні забруднювачі атмосферного повітря — пил, оксид азоту, діоксид азоту, оксид вуглецю, фенол, формальдегід. В атмосферному повітрі м. Запоріжжя концентрація різних інгредієнтів в 1,3—5 разів вища за нормативні. На кожного мешканця Запорізької області щорічно припадає по 123 кг шкідливих речовин (в Запоріжжі — 155 кг, в Енергодарі — 170 кг), тобто щодобово на кожного — 424 г, або по столовій ложці отрути кожну годину [1, с. 34; 2, с. 19]

Техногенний вплив на здоров'я мешканців області — одна з головних причин патології вагітності, малюкової смертності, їх захворюваності, виникнення вроджених вад розвитку, зростання кількості безплідних шлюбів.

З 1991 р. рівень смертності населення області почав перевищувати рівень народжуваності, тобто спостерігався явний природний збиток населення. Майже кожне п'яте подружжя запоріжців страждало на безплідність.

Така небезпечна демографічна ситуація в регіоні спричинила необхідність прийняття екстрених заходів щодо оптимізації надання медичної допомоги з питань охорони репродуктивного здоров'я всім віковим категоріям населення. Існуюча на той час система організації цієї медичної допомоги не відповідала потребам суспільства щодо відтворення населення та збереження генфонду.

Важливим кроком у вирішенні проблеми охорони репродуктивного здоров'я населення було створення у 1991 р., за рішенням Запорізької обласної ради, Обласного центру реабілітації репродуктивної функції сім'ї (з 2004 року — Комунальна установа "Запорізький обласний центр реабілітації репродуктивної функції людини", КУ "ЗОЦРРФЛ"). На початку 90-х років Обласний центр реабілітації репродуктивної функції сім'ї (ЗОЦРРФС) був єдиним в Україні лікувально-профілактичним закладом, у якому для сім'ї, а не тільки для жінки, як зазвичай, були створені умови для надання комплексної спеціалізованої лікувально-діагностичної та консультативної допомоги на сучасному рівні з пи-

тань відновлення репродуктивного здоров'я та планування сім'ї. Унікальність центру проявлялася у його структурі та складі фахівців з 20 спеціальностей, тобто у можливості надання подружжю або ставивим партнерам одночасно інтегрованої медичної допомоги з цих проблем.

З 1992 р. Центр розпочав свою медичну діяльність на базі реорганізованої обласної консультації "Шлюб і сім'я".

У ЗОЦРРФС були організовані підрозділи:

— консультативне відділення з кабінетом планування сім'ї;

— гінекологічне відділення (85 ліжок);

— урологічне (з 1993р. — андрологічне) відділення (25 ліжок);

— відділення анестезіології та інтенсивної терапії (3 ліжка);

— лабораторія штучного запліднення;

— клініко-діагностична лабораторія.

З метою профілактики, ранньої діагностики і лікування захворювань органів репродуктивної системи у дітей та підлітків у 1997 р. у складі ЗОЦРРФС було створено відділення репродуктивного здоров'я дітей та підлітків.

У цих підрозділах з моменту відкриття працюють: лікарі акушери-гінекологи, лікарі-гінекологи дитячого та підліткового віку, гінеколог-ендокринолог, андрологи, урологи, сексопатолог, дерматовенеролог, лікарі з УЗД, генетик, цитогенетик, лікарі-лаборанти, ендокринолог, окуліст, невропатолог, ЛОР-лікар, анестезіолог, терапевт, психотерапевти та два психологи.

Основний контингент хворих, які звертаються за медичною та консультативною допомогою до Центру, — хворі на безпліддя (всі форми), гінекологічні хворі з ендокринною патологією, подружні пари з сексуальними розладами або порушеннями сімейно-шлюбних стосунків, сім'ї, які потребують за показаннями медико-генетичного консультування, хворі на інфекції, які передаються статевим шляхом (ІПСШ). У Центрі складений реєстр неплодних сімей Запорізького регіону, який постійно коригується.

Щорічно до Центру вперше звертаються від 850 до 950 подружніх пар з неплоддям, біля 3 тис. пацієнтів для консультування з питань планування сім'ї та контрацепції, більше 500 пар для дошлюбного консультування, 3 тис. хворих з ІПСШ, близько 1500 пацієнтів для медико-генетичного

консультування, 1800 дітей та підлітків, 1500 хворих з сексуальними розладами.

У закладі існують широкі можливості для обстеження та усіх видів лікування розладів репродуктивного здоров'я на сучасному рівні: перша в області ПАР-лабораторія (з 1998 р.), цитогенетична (каріотипування) та гормональна діагностика, УЗД, сперматологічні дослідження та ін.

Отже, було створено заклад, у якому пацієнти з порушеннями репродуктивної функції одержали можливість не тільки амбулаторного лікування, а й стаціонарного, в тому числі оперативного. У двох операційних стаціонару проводяться гінекологічні (в т.ч. ендоскопічні) та урологічні операції щодо відновлення функції репродуктивної системи. За показаннями для проведення комплексного лікування залучаються відповідні фахівці Центру. За 17 років роботи в стаціонарі пройшли лікування більше 37000 жінок та більше 8000 чоловіків.

В одному ЛПЗ зосереджена служба спеціалізованої медичної допомоги чоловікам усіх вікових груп при порушеннях репродуктивної або (та) сексуальної функцій, хворим на ІПСШ, підліткам з захворюваннями репродуктивної системи. Ендокринні розлади у чоловіків діагностують методом імуноферментного аналізу крові, у випадках ІПСШ ДНК збудників інфекційних захворювань визначають методом полімеразної ланцюгової реакції. Проводять дослідження еякуляту, ультразвукову та оперативну (біопсія яєчок) діагностику, за необхідністю — цитогенетичні дослідження.

Щорічно в андрологічному відділенні здійснюють від 90 до 160 хірургічних втручань щодо відновлення функції репродуктивної системи у хлопців-підлітків та чоловіків: з приводу варикоцеле, гідроцеле, крипторхізму, фімозу, гриж пахвинних каналів, кіст та новоутворень додатків яєчок; впроваджена у 2001 р. вазотомія з метою хірургічної стерилізації.

При абсолютному чоловічому безплідді у центрі з 1993 р. використовується метод штучної інсемінації кріоконсервованою спермою донора.

З 1992 р. працює лабораторія штучного запліднення (ЛШЗ). Щорічно у відділенні обстежується та лікується 750—850 подружніх пар з безпліддям, які потребують застосування допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ). Методичну допомогу фахівцям ЛШЗ у

оволодінні методами ДРТ надають з 1994 р. досвідчені співробітники Інституту репродуктивної медицини (м. Київ) під керівництвом проф. Дахна Ф.В. Використовуються ДРТ: штучна інсемінація спермою чоловіка (ІСЧ) або донора (ІСД), контрольована індукція овуляції під контролем ультразвукової фолікулометрії, екстракорпоральне запліднення (ЕКЗ) з перенесенням ембріонів у порожнину матки. Впроваджені методики лабораторної обробки сперми з метою поліпшення показників її фертильності та подальшого використання для інсемінацій. У відділенні з 2003р. здійснюється кріоконсервація сперми пацієнтів з безпліддям, також використовується донорська кріоконсервована сперма (закупівля у ТОВ "Імплант", м. Харків). Щороку проводиться 950—1000 процедур ІСЧ та 100—110 процедур ІСД, вагітність настає у 80—90 пацієнток. Розпочато впровадження метода ЕКЗ, проведено 40 циклів ЕКЗ — ЕТ, у 9 випадках діагностована клінічна вагітність, 3 з них завершилися пологами у строк — народилося троє живих здорових дітей. Середня ефективність використання ДРТ — 22%. Для підвищення ефективності ЕКЗ планується впровадження методики мікроманіпуляційного запліднення та кріо-консервації ембріонів.

З квітня 2005 р. згідно з Наказом МОЗ України від 29.11.2004 р. № 579 "Про затвердження порядку направлення жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними показаннями за бюджетні кошти" здійснюється відбір та обстеження пацієнток Запорізької області. Обстежено 130 подружніх пар з абсолютною трубною безпліддям для проведення ЕКЗ за бюджетні кошти.

З 1992 р. в структурі Запорізького обласного центру реабілітації репродуктивної функції сім'ї функціонував кабінет планування сім'ї (за штатом — 1 лікар акушер-гінеколог), у якому проводилася організаційно-методична робота з лікарями жіночих консультацій м. Запорожжя і ЦРА щодо питань контрацепції і планування сім'ї.

У 1995 р. в Україні була прийнята Національна "Програма планування сім'ї", а в 1996 р. така програма була затверджена в Запорізькій області, згідно з якою з вересня 1997 р. на базі ЗОЦРРФС створено відділення планування сім'ї і репродуктивного здоров'я дітей та підлітків. Для сексуального виховання дітей і підлітків

був відкритий кабінет статевих виховання. Фахівці центру пройшли підготовку з питань контрацепції і планування сім'ї на базі Центру планування сім'ї при МОЗ України і Центру здоров'я жінки м. Києва.

У жіночих консультаціях м. Запорозжя була організована робота 12 кабінетів планування сім'ї, у ЦРА питаннями планування сім'ї опікувалися дільничні лікарі акушер-гінекологи. Таким чином, була створена основа для організації служби планування сім'ї у Запорізькій області.

Згідно з наказом МОЗ України від 04.08.2006 р. № 539 "Про організацію діяльності служби планування сім'ї та охорони репродуктивного здоров'я в Україні" та відповідним наказом обласного управління охорони здоров'я з метою організації більш доступної і менш витратної первинної медико-санітарної та консультативної допомоги населенню області з питань планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я у Запорізькій області в 2007р. була проведена реорганізація КУ "ЗОЦРРФЛ", на базі якого був створений Обласний центр планування сім'ї та репродуктивного здоров'я, як підрозділ КУ "ЗОЦРРФЛ".

Організація діяльності служби планування сім'ї у Запорізькій області здійснюється відповідно до рівнів надання консультативно-медичної допомоги з планування сім'ї. Створені міські центри планування сім'ї у м.м. Запоріжжя, Мелітополь, Бердянськ, Енергодар. У жіночих консультаціях пологових будинків м. Запоріжжя та в центральних районних лікарнях області функціонують кабінети планування сім'ї, що дозволяє говорити про наближення та доступність послуг служби ПС та РЗ як для міського, так і сільського населення Запорізького регіону.

Обласний центр планування сім'ї та репродуктивного здоров'я як III рівень надання медичної допомоги з питань планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я забезпечує консультативну та лікувально-діагностичну допомогу населенню, проводить організаційно-методичну роботу (у т.ч. виїзну) з медичними працівниками області з питань збереження репродуктивного здоров'я, планування сім'ї та контрацепції.

З метою попередження непланованої вагітності у жінок з тяжкою соматичною патологією в обласному Центрі планування сім'ї складено регіональний реєстр жінок репродуктивного віку з ек-

страгенітальною патологією, яким протипоказана вагітність. Це дозволяє практично на 100% охопити спостереження та контрацепцію цих жінок та тим самим знизити рівень материнської смертності.

Надання медичної допомоги з питань репродуктивного здоров'я потребує впровадження інтегрованого підходу. З 2006 р. у Запорізькій області КУ "ЗОЦРРФЛ" налагоджує роботу з інтеграції діяльності з іншими службами охорони здоров'я області, зокрема акушерсько-гінекологічною, педіатричною, підлітковою, психіатричною, наркологічною, шкіряно-венерологічною та іншими щодо медичних проблем планування сім'ї, сексології, андрології. Окрім того, КУ "ЗОЦРРФЛ" є активним учасником сумісно проекту Фонду Народонаселення ООН та МОЗ України з інтегрованого консультування та сексуального здоров'я ВІЛ-інфікованих та українсько-американського проекту "Разом до здоров'я".

Колектив КУ "ЗОЦРРФЛ" спрямовує свою діяльність на виконання державних, національних та територіальних медико-соціальних програм: "Сільська жінка", "Довгострокова програма поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства та дитинства", "Здоров'я нації на 2002—2011 рр.", Наказу Президента України від 03.01.02 р. № 5/2002 "Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні", Цільової комплексної програми генетичного моніторингу, "Репродуктивне здоров'я нації" на період до 2015 року та ін.

За ініціативою обласного управління охорони здоров'я та депутата обласної ради, головного лікаря КУ "ЗОЦРРФЛ" Авраменко Н.В. у 2008р. рішенням Запорізької обласної ради прийнята "Програма заохочення народжуваності в Запорізькій області на 2008—2015 роки".

Результатом активної медичної діяльності та організаційно-методичної роботи установи є досягнення певних позитивних зрушень у подоланні проблем та чинників розладу репродуктивного здоров'я населення. За останні 10 років поліпшились рейтингові показники стану репродуктивного здоров'я: зменшилась кількість абортів на 70%, у т.ч. у неповнолітніх — у 10 разів, на 30% зросла кількість жінок, які користуються сучасними методами контрацепції, показник відновлення репродуктивної функції у хворих на непліддя в результаті лікування склав в середньому 32% (400—420 вагітностей щороку), що сприяло підвищен-

ню народжуваності в області: 1996 р. — 8,1, 2007 р. — 9,56 на 1000 середнього наявного населення.

Отримані вагомі позитивні результати роботи колективу КУ "ЗОЦРРФЛ" стали підставою для присвоєння ЛПЗ вищої акредитаційної категорії (вперше — у 1998 р.) в жовтні 2009р.

З 2004р. КУ "ЗОЦРРФЛ" є клінічною базою кафедри акушерства, гінекології та репродуктивної медицини Запорізького державного медичного університету, з 2008р. — кафедри урології ЗДМУ.

Організація та досвід сімнадцятирічної роботи КУ "ЗОЦРРФЛ" підтверджують доступність та ефективність створеної системи надання кваліфікованої медичної допомоги з питань збереження репродуктивного здоров'я та планування сім'ї в умовах демографічної кризи в екологічно небезпечному регіоні.

Література:

1. Жарких А.В., Авраменко Н.В., Барковський Д.Є. Репродуктивне здоров'я: основні проблемні питання і нормативні державні документи в Україні. — Запоріжжя, 2006. — 115 с.

2. Жилка Н.Я. Ситуаційний аналіз доступності засобів контрацепції для населення України — К.: Видавництво Раєвського, 2005. — 56 с.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2010 р.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

Через редакцію передплата проводиться з будь-якого місяця!

Передплатний індекс: 21847

Свідоцтво КВ № 12177-1061 ПР від 11.01.2007 року

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з

ЕКОНОМІКИ

ЗАСНОВНИКИ:

- Рада по вивченню продуктивних сил України
- Національної академії наук України.
- ТОВ "ДКС Центр"

вул. Дорогожилька, 18, к. 29
(044) 458 10 73, 537 14 33, 223 26 28
e-mail: dks@kiev.reic.com
economy_zuov@ukr.net